

הארגון העולמי של יהודים יוצאי זאקרפטניה - טרנסקרפטניה (ע"ר)



עלון מספר 139 – אוקטובר 2025

מסר יפה לפני יום הכיפורים: האדם צריך להסתכל כל ימי חייו לחמישה כיוונים: הכיוון הראשון להסתכל קדימה כדי שידע לאן הוא הולך, השני אחורה כדי להיזכר מאיפה הוא בא, השלישי למטה כדי לראות שהוא לא דורך על אף אחד, הרביעי לצדדים לראות מי תומך בו בעת צרה והחמישי למעלה כדי שידע שיש מי שתמיד מסתכל ושומר עליו.
גמר חתימה טובה לכולם

1. מפגש סוכות ביער בן שמן – תזכורת
2. מפגש חברים בחיפה
3. שאלון לרישום ניצולי ופליטי שואה
4. פודקאסט [הסכת] על מונק' – "יד ושם"
5. מתנדבים לאיתור שורשים
6. בית כנסת חדש בחוסט
7. ביקור ב- [Chernotisorov], מחוז וינוגדרדוב
8. העברת בית כנסת מוולקי קומיאטי לאוז'גורוד
9. חסידי אומות העולם (אדלר, הרשקוביץ, אלכסנדר)
10. ישראלים ילידי קרפטורוס: ר' ישכר דב (בריש) וייס (נרצקי)
11. משלנו: אלישע מדן (נרצקי)

1. מפגש סוכות ביער בן שמן - תזכורת

אנו מזכירים שמפגש סוכות שלנו יתקיים ב"יער בן שמן" ביום ראשון, 12.10.2025, ה' חול המועד סוכות, כ' תשרי תשפ"ו. ב-Waze רישמו: יער בן שמן, דרך כפר דניאל וגמזו.

<https://www.youtube.com/watch?v=Ve2pyAxG1vc> "קול השופר" מפיו של ליאונרד כהן

2. מפגש חברים בחיפה - 11.11.2025

בשמחה רבה נתכנס למפגש חברים ראשון בחיפה ביום שלישי, כ' חשוון תשפ"ו, 11.11.2025. המפגש ייערך באוניברסיטת חיפה, במצפור רבין, בבניין רבין. יש הרבה קווי אוטובוס המגיעים למקום. 17:30: התכנסות וכיבוד קל, 18:30: תחילת המפגש
נשמח מאוד לראות את חברינו מהצפון!

3. שאלון לרישום ניצולי ופליטי שואה [מתוך אתר "יד ושם"] – שימו! - לא נרצחים!

ב"יד ושם" נאספו כ-80,000 שאלונים לרישום ניצולי ופליטי השואה מאז 1998. מטרת השאלונים כפולה: לספק תיעוד היסטורי על ניצולי שואה ולאפשר הבנה טובה יותר של גורל היהודים בשואה. שאלונים לרישום ניצולי ופליטי השואה יש למלא על כל יהודי שחי תחת השלטון או הכיבוש הנאצי, או תחת שלטון משטרים ששיתפו עמם פעולה בזמן המלחמה, היה בסכנת מוות ונשאר בחיים בסוף אוקטובר 1945. יש למלא שאלונים גם על פליטים יהודים שברחו אך בקושי מבתייהם לפני הפלישה הנאצית. השאלון כולל שדות הנוגעים לפרטים ביוגרפיים לפני, במהלך ולאחר המלחמה, ובהם: שם, מקום, מחנות, גטאות, חיים בזהות בדויה, פרטי השחרור, מחנות עקורים; וכן תיאור אישי קצר של אירועים מהשואה כפי שהשפיעו על חיי הניצול / הפליט. ניתן למלא שאלונים גם עבור ניצול / פליט שאיננו עוד בחיים. החל מינואר 2021 מאפשר יד ושם, במסגרת המאגר המרכזי המקוון של שמות קורבנות השואה, גישה למרבית שמות הניצולים שמקורם בשאלונים אלה ובמספר מקורות אחרים. ההגבלות הנדרשות בשל חששות לצנעת הפרט יושמו כדין. בכוונת יד ושם להמשיך ולהעלות שמות ניצולים ממקורות נוספים. אנא שלחו שאלונים ליד ושם, היכל השמות, ת.ד. 3477, ירושלים 9103401, ישראל, בצירוף העתק של כל מסמך מזהה מהתקופה של אחר המלחמה, ובמידת האפשר, בצירוף תצלום של הניצול.

מילוי שאלון מקוון לניצול >>>

הורדת שאלון לרישום ניצולי ופליטי השואה בשפות שונות: שאלון לרישום ניצולי השואה (עברית)

- [Shoah Survivors Registration Form \(אנגלית\)](#)
- [Holocaust túlélők kérdőíve \(הונגרית\)](#)
- [Fragebogen für Holocaust-Überlebende \(גרמנית\)](#)
- [Опросный лист для переживших Холокост \(רוסית\)](#)

4. פודקאסט (הסכת) על מונק' - "עושים זיכרון" מטעם "יד ושם"

"בעקבות" התקווה של ילדי הגימנסיה העברית במונק' - 'מתוך' עושים זיכרון': הפודקאסט של "יד ושם". בפרק זה נספר את סיפורה של קהילת מונק' בכלל, ואת סיפורה של הגימנסיה העברית בה, בפרט. הסיפור של מונק' מחזיק ביסודות הקיום היהודי המורכב והעשיר ערב השואה, ו"התקווה" של ילדי הגימנסיה היא לא רק שיר, אלא סימבול מושלם לכך."

*משותפים

ד"ר עמוס נוי, משורר, חוקר תרבות ופולקלור
ד"ר מיכל רוזולי, מדריכת פולין וחוקרת החינוך הציוני בפולין ובליטא בין מלחמות העולם
ד"ר רחל קולנדר, מוזיקולוגית, חוקרת מוסיקה יהודית ועוסקת בהוראה
גב' רותי פיקסלר, יושבת ראש ארגון יוצאי זקן־פטיה

*עדויות

[שמואל כרמלי \(קלוש\)](#)

[דוד דוידוביץ](#)

[חיה גילאור](#)

*מקורות

[איכרים יהודים \(Jewish Peasants\)](#)

[עיתון ילדי הגימנסיה](#), הספרייה הלאומית

[אביגדור המאירי, מסע באירופה הפראית](#)

*חומרים להרחבה

[פיענוח והסברים על הפוטג' איכרים יהודים, מוזיאון השואה בווישינגטון](#)

[על הסדרה The March of Time](#)

[הגימנסיה העברית במונקאץ'](#)

[פגישת בוגרי הגימנסיה אחרי המלחמה](#)

[תולדות קהילת מונקאץ'](#)

[מונקאץ' בתקופת השואה](#)

[האדמו"ר ממונקאץ'](#)

[ילדי התקווה ממונקאץ'](#), סרט בהפקת כאן 11

[עדותו של עמוס רובין](#), בנו של מנהל הגימנסיה אליהו רובין

[תצלום של ילדים לא מזוהים, לפני המלחמה, מונקאץ'](#)

[תצלום של גירוש יהודי מונקאץ' לאושוויץ, 1944](#)

[תצלום הפגישה הראשונה של הכיתה מהגימנסיה העברית במונקאץ'](#)

ניהול פרויקט - לירז לחמנוביץ יעוץ פדגוגי - ד"ר יעל ריצ'לר-פרידמן הגשה - נעמה גליל

צוות 'עושים זיכרון' – העונה החדשה - ד"ר בלהה שילה, נעמה גליל, לירז לחמנוביץ

כתיבה ועריכת תוכן הפרק - ד"ר בלהה שילה עורכת ראשית - ד"ר בלהה שילה

עריכה לשונית - יעל רינגולד הקלטות והפקה - אולפני פודקאסט ישראל

5. מתנדבים/ות לאיתור שורשים

מזה מספר חודשים מסייעת חברתנו, אהובה (לובה) ויינברגר, באיתור שורשיהם של משפחות ממחוז אירשאבה – על פי קובץ נדיר שהגיע לרשותה. הקובץ מכיל מידע רב, **ממחוזות רבים בקרפטורוס**, ואדם יחיד איננו יכול להשתלט על כמות המידע הרבה שבו. **אם לא נמצא את המידע הנתון בו**, את הידע של אהובה - ואת רצונה לעזור באיתורו - **המידע יאבד לנצח**... אהובה חייבת לקבל עזרה ממתנדבים/ות, הקוראים אותיות קיריליות. היא תנחה אותם ותסביר איך לערוך את הנתונים. זאת משימה בעלת חשיבות היסטורית נדירה – לה תהיו שותפים. **אנא, אלה מכם המוכנים להתנדב למשימה חשובה זאת – פנו אל אהובה בטלפון 052-3385447.**

6. בית כנסת חדש בחוסט

את הצילום העביר אלי חברנו, ויזל זיסו, אשר ביקר בחוסט באוגוסט 2025. בית הכנסת הוקם ליד בית הקברות הישן בעיר על ידי נכדתו של הרב שחיבר את ספר השו"ת "ערוגת הבושם" [להלן].

על קדמת בית הכנסת כתוב: אהל פיגא לזכות מרת פיגא קעניג לאו"ט נכדת ערוגת הבושם ז"ע. אהל פיגא לזכות מרת פיגא קעניג לאו"ט [לאורך ימים טובים] נכדת ערוגת הבושם ז"ע [זכותו יגן עלינו]. הרב מנחם מנדל וילהלם, היושב באו"גורוד, הוסיף שבמקום יש גם מקום לימודים, חדר אוכל ומקווה. כמו כן ציין שגם נכדיו של המהר"ם שיק שותפים לבניית בית הכנסת.

מיהו הרב בעל ערוגת הבושם? ע"פ ויקיפדיה: "הרב משה גרינוולד (י"א בשבט תר"ג, ינואר 1853

– ז' באב תר"ע, 12 באוגוסט 1910) היה מגדולי רבני הונגריה בסוף המאה ה-19. ידוע בחיבורו ערוגת הבושם.



בשנת תרנ"ג [1893] התמנה הרב גרינוולד לרבה של העיר חוסט בהונגריה (היום במערב אוקראינה). ברבנות העיר חוסט כיהנו רבים מגדולי רבני הונגריה ובראשם המהר"ם שיק. הרב גרינוולד הרחיב את ישיבת חוסט, שהפכה להיות לאחת מהישיבות הגדולות של יהדות הונגריה. רבים מרבני הונגריה במאה העשרים, היו מתלמידיו. לישיבתו הגיעו תלמידים גם מחוץ לגבולות הונגריה, ואף מארצות הברית.

הרב גרינוולד היה מחבר פורה, אך עיקר פרסומו בא לו מספר השאלות ותשובות [שו"ת] שכתב – 'ערוגת הבושם'."

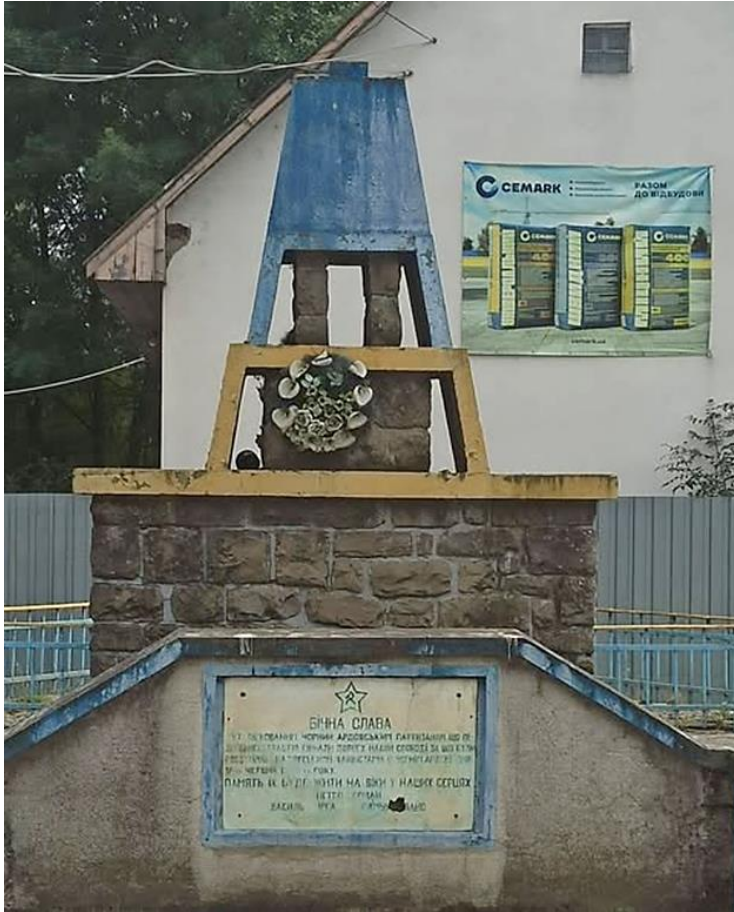
הרב משה שיק (נודע בכינוי מהר"ם שיק; כ"א אדר א' ה'תקס"ז, 1807 – א' בשבט ה'תרל"ט, 1879) היה גאב"ד [גאון אב בית דין] חוסט וראש הישיבה הגדולה בעיר, גדול פוסקי הונגריה בימיו ומנהיג האורתודוקסיה בימי הקרע עם הנאולוגים. תלמידו המובהק של החת"ם סופר. נודע בעיקר בזכות השו"ת שלו - שו"ת מהר"ם שיק, ובו מעל ל-1,000 תשובות הלכתיות שהשיב בכל נושאי החיים. קבור בחוסט.



ואם אנו כבר בחוסט... חברנו מאו"גורוד, ביילו/ברוך הובר, העלה בקבוצת הפייסבוק "All Carpathian Yiden Group" את תמונת המצבה וכתב: "בזמן שחיפשתי בבית הקברות של חוסט, נתקלתי במצבתו של משה 'טייצ'ר' רוזנפלד. על פי ספר הזיכרון של חוסט והסביבה: ר' משה טייצ'ר היה חבר קהילה מכובד מאוד. הוא היה בעל רכוש רב וגם עסק בעסקי יבוא ויצוא. תלמיד חכם שהקדיש זמן ועושר וכסף והיה פופולרי גם בקרב הגויים; ויה בעל השפעה על בעלי סמכות. ביתו היה מלא במבקרים שבאו לבקש את עצתו, או לבקש ממנו לדבר בשמם בפני השלטונות".

7. ביקור ב- Feketeardo [כיום: Chernotisov, מחוז וינוגדרדוב]

ועוד מידע מחברנו מאוז'גורוד, ביילו/ברוך הובר, שהעלה בקבוצת הפייסבוק "Group "All Carpathian Yiden ב-5.9.2025 את המידע הבא: "בזמן שעשיתי מחקר גנאלוגי בפקטה ורדו (צ'רנוטיסובו), מצאתי אנדרטה לפרטיזנים המקומיים. היא נושאת שני שמות - אחד מהם הוא שמואל וייס. ביקרתי גם בבית הקברות היהודי. למרות שנבנתה לאחרונה גדר חדשה סביבה, בית הקברות עצמו, למרבה הצער, אינו מתוחזק וצמחייה סבוכה מאוד."



באתר "יד ושם" יש אזכור לשם שמואל וייס מכפר זה משני מקורות:

• דף עד שמילאה הנכדה, Geida גיידה שטרן. מציינת ששמואל היה יליד 1890 ונרצח באושוויץ.

• ספר זיכרון לקהילת סעליש והסביבה. תל אביב, 1976. התיעוד הינו:
שם האב: לייביש; שם אשתו: הרמינה

לא ברור אם מידע זה מתייחס לפרטיזן שמואל וייס. האם למישהו יש מידע נוסף?



8. העברת בית כנסת מוולקי קומיאטי לאוז'גורוד

חברנו, רוברט דרוב, העביר אלי את המידע המרגש הבא:
בית הכנסת היחיד מעץ באוקראינה יועבר לאוז'גורוד: בית הכנסת מהכפר וליקי קומיאטי (Velyki Komiaty), במחוז וינגרדוב. זהו המבנה היחיד מסוגו ששרד באוקראינה ואחד הבודדים באירופה. הוא לא שוחזר במשך עשרות שנים ושימש כמחסן. בית הכנסת יועבר למוזיאון פתוח, וישוחזר ויהפוך למרחב לחיי התרבות של הקהילה היהודית. מצאתי כתבה בנושא באתר Jewish Heritage Europe מה-19 בספטמבר 2025:
<https://jewish-heritage-europe.eu/2025/09/19/ukraine-skansen> אתמצת את המידע שבכתבה:



"בית כנסת עץ נדיר יועבר לאוז'גורוד, שם ישוחזר ויהווה חלק ממוזיאון טרנסקרפטיה לאדריכלות עממית וחיים. לאחר שייפתח ויתקיים, הוא יוכל לשמש גם לשירותי דת. ... נאמר כי ההעברה תתבצע השנה, ויחלו שיקום וריהוט הפנים בהתאם למסורות הדתיות. בעתיד, בית הכנסת יתפקד לא רק כתערוכה במוזיאון, אלא גם כמרחב לחיים התרבותיים והרוחניים של הקהילה היהודית. בית הכנסת הוא מבנה מלבני קטן ופשוט, מסוף המאה ה-19 או תחילת המאה ה-20. מבחוץ נראה כמו בית, אך חלונותיו המקומרים וכמה פרטים פנימיים נותרו. בעשורים האחרונים הוא שימש כאסם או מחסן או עמד ריק. זהו אחד מבתי הכנסת הבודדים מעץ ששרדו במזרח אירופה. לפני מלחמת העולם השנייה, התפאר האזור במאות בתי כנסת מעץ, לעתים קרובות גדולים ומעוטרים להפליא. המעבר הוא פרי מזכר שיתוף פעולה שנחתם על ידי נציגי ארבעה מוסדות, נאמר בדו"ח. אלה היו: מנהל מחלקת התרבות של המנהל הצבאי האזורי של טרנסקרפטיה, Yevhen Tyshchuk; הקונסול הכללי של הונגריה באוז'גורוד, Jozsef Bachkai; הרב של אוז'גורוד וטרנסקרפטיה, מנדל וילהלם; ומנהל המוזיאון בפועל, Vasyl Kotsan. גם סגן מנהל המחלקה לתקשורת אסטרטגית, לאומים ודתות באזור נכח בטקס החתימה. יוזמה זו תהיה סמל לשיתוף פעולה בין קהילות לאומיות שונות ודוגמה מזהירה לאופן שבו מאמצים

משותפים יכולים לשמר ולהחיות את המורשת התרבותית של טרנסקרפטיה.

...בית הכנסת נחקר לראשונה בשנות ה-80 על ידי חוקרת בתי הכנסת, ההונגריה Aniko Gazda. לאחר מותה בשנת 1990, אדריכלים מלבוב המשיכו במחקרה. שרטוטים ותיאור אדריכלי מפורטים נעשו. מידות הבניין הן 7.92×13.83 מטרים.

הרב מנחם מנדל וילהלם – הראשון מימין



9. חסידי אומות העולם בקרפטורוס

אדלר בתיה-בריינה - ניאגובה

בתיה אדלר, ילידת 1924, נולדה בניאגובה [Nyágova, כיום Dobryanske, מחוז טייצ'יב] לשעבר צ'כוסלובקיה והיום אוקראינה. בשנת 1939 הועבר האזור להונגריה, ובקיץ 1941 גירשו השלטונות ההונגריים חלק מיהודי האזור, שלא היו להם אזרחות הונגרית, לאוקראינה הכבושה על ידי הגרמנים. רוב המגורשים נרצחו בקמיניץ-פודולסק.

בבוקר הגירוש מניאגובה, חברתה של בתיה, מריה טוקאר, הגיעה לביתה [של בתיה] והתחננה בפניה שתסתתר בביתה כדי להציל את עצמה. באותה תקופה שתי הנשים לא ידעו שהסכנה היא רק לטווח קצר, שהגירוש כוון רק לקבוצה של יהודים, ואז הגירושים ייפסקו עד 1944. למרות זאת, מריה הציעה להסתיר את חברתה. בתיה שהתה בביתה של מריה עד שחלפה סכנת הגירוש [אך לא עד תום המלחמה].

לאחר מכן חזרה למשפחתה, שנלקחה לעיר אחרת. בסופו של דבר שבה בתיה לניאגובה. ללא מעמד רשמי וללא ניירות, היא סמכה לעתים קרובות על חברתה, במיוחד כשהיא נאלצה לנסוע. מרה הייתה מצטרפת לבתיה ומדברת עם השוטרים שבדקו את הניירות, בעוד שבתיה העמידה פנים שהיא מחפשת את שלה. במרץ 1944 כבשו הגרמנים את הונגריה, ועד מהרה החלו גירושיהם של היהודים מהפרובינציות. גם בתיה גורשה. היא חזרה לניאגובה רק כדי לגלות שאיש ממשפחתה לא שרד. היא עלתה לישראל בשנת 1949.

בשנת 1996 נסעה עם משפחתה לניאגובו, שם מצאה את חברתה, מריה.
ב-16 באוקטובר 2013 הכיר "יד ושם" ב-Diordyay Maria (Tokar) כחסידת אומות העולם.
הטקס התקיים בניו יורק.



Diordyay Maria - בצעירותה ובגרותה





אדלר בתיה (במרכז) עם
Diordyay Maria (מימין) ואחותה
(משמאל), ב-1996.
מריה הייתה גם היא ילידת 1924,
כמו בתיה; היא נפטרה בשנת
1999

בתיה אדלר



ציפי גזית

אתמול בשעה 13:57 •



שתי האחיות שהסתירו את אמא שלי בשדות
התירס. כשהוציאו את כל משפחתה מהבית לביא
ההריגה. שנה אמא שלי ישנה בשדות התירס ואחיות דאגו
לה. מריקה קיבלה בעזרת אחי אדלר דוד אות חסידת אומות
עולם על ידי יד ושם.

כך כתבה הבת, ציפי גזית על התמונה

באתר MyHeritage מצאתי את המידע הבא:

בתיה (בריינא) אדלר (לבית וועג) נולדה ב 21 במרץ 1924, ב-Ňagovo, לאלתר דוד וועג ולבתיה פייגא וועג (לבית טילוביץ), ילידת 1906; היו לבריינה 6 אחים ואחיות: טובי, חיה, שעה, מלי, הירש-דוד ורוחל'ה.

ההורים וששת האחים נספו.

בתיה נישאה לר' שלמה אדלר ב 7 ביולי 1946, בגיל 22 ב-Ústí nad Labem czechoslovakia. שלמה נולד ב- 15 באוקטובר 1921, ב-Vulchovce. נולדו להם 3 ילדים: ציפורה גזית, דוד ובת נוספת, בלהה גינסברג [אימא של זיו גינסברג, שסייע לי באיתור המידע על המשפחה].

משנת 1949 עד 1953 הם התגוררו בשיכון מזרחי בכפר סבא. מסביבות יוני 1953 עד סוף 1955 הם גרו במחנה פרדסיה – ואז עברו לאבן יהודה.

בתיה הייתה בעלת מסעדה.

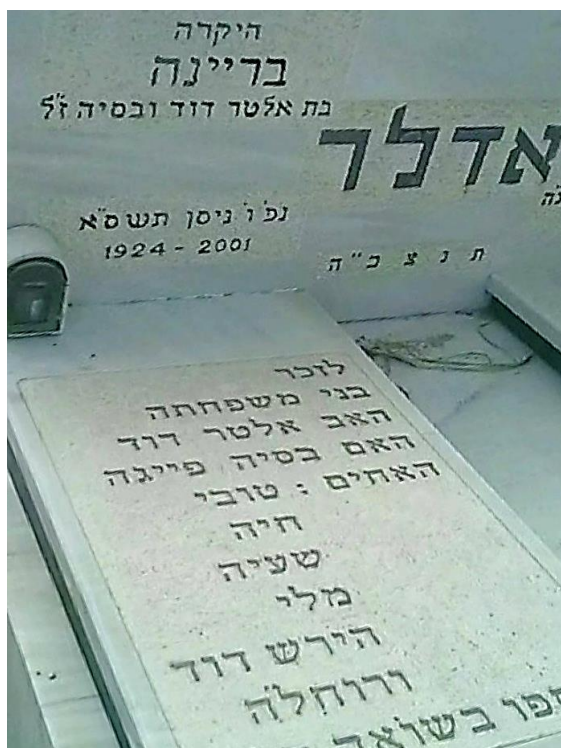
בתיה נפטרה ב 30 במרץ 2001, בגיל 77, באבן יהודה.

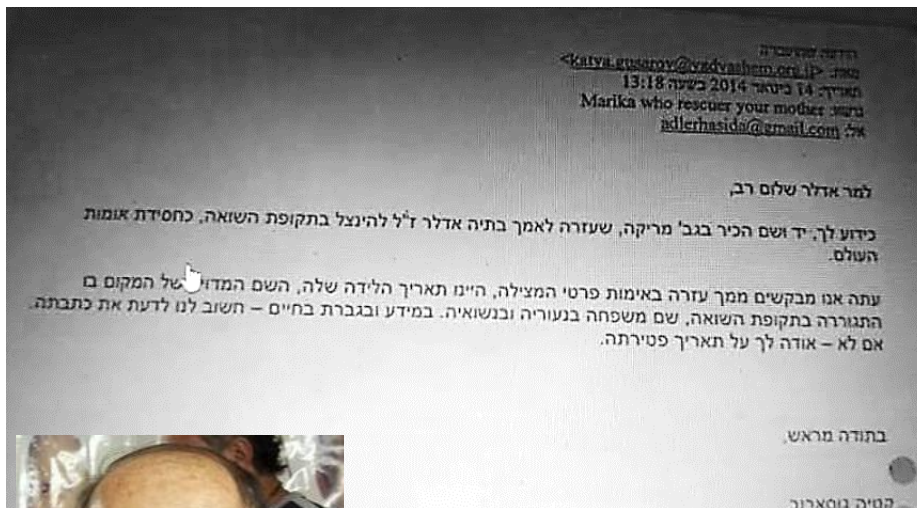
בתיה אימצה את שם האימא, בסיה, בעת עלייתה ארצה, עת נדרשה לשם עברי במקום בריינה, וכך בחרה בשם בתיה. מדפי עד שמילאו שלמה אדלר ואח של האבא רשומים הפרטים הבאים:

האבא היה קצב באטליז.

טוביהו – בן 13 או 16, חיה - 9 או 12, ישעיהו - 7 או 9, רחל - 6, מלי 5.

בני המשפחה נספו בקמיניץ פודולסק ב-1941.





בחצר ביתה של מריה טוקר
מימין: אלעד (בנו הצעיר של דוד), הבן
של מריה, בלהה גינסברג, ציפי גזית
(שהן שתי בנותיה של בתיה), מריה,
בתיה אדלר, בן הכפר.

בתיה פגשה את בן הכפר ברחוב.
כשהעלו זיכרונות מהעבר אמר
בן הכפר שבעבר גרה במקום
משפחת וייג, שהיו להם הרבה
ילדים ושהייתה להם בת יפה
בשם בריינה. בתיה השיבה לו:
זאת אני, בריינה... האיש הוביל
אותם לביתה של מריה.

דוד, [בתמונה] בנה של בתיה אדלר, הוא שטיפל בהכרה בחסידת אומות
העולם בשנת 2014. נפטר ממחלה בנובמבר 2023.
זיו גינסברג, נכדם שך בתיה ושלמה אדלר, סייע לי בעבר. אחד מאחיו של
שלמה, בצלאל אדלר, יליד 1924, מוילחובצ'י, היה אחד מאנשי מחתרת
תנועות הנוער הציוניות בבודפשט, אותם תיעדתי.

בשנת 1996 יצאה בתיה עם משפחתה לניגובה ופגשה את מריה. התמונות הבאות הן מסרט זה.



בתיה נפגשת עם מריה (למעלה) ועם אחותה (משמאל)



את התמונה המשפחתית הזו מלפני המלחמה קיבלתי מחברתנו, שרה נוימן, לבית כץ, מסולוטבינו. מסתבר שאביה, שמחה כץ, היה דוד של בתיה ושרה היא, בעצם, בת דודה שלה... "אחד האחים של אבי היה טילוביץ לפי האבא; אבא שלי ועוד אח - שם המשפחה שלהם היה כץ לפי האימא" - תופעה ידועה שבגלל אי רישום נישואין אזרחיים שמות המשפחה של הילדים היו על פי שני הוריהם. שם האימא של בריינה [ששינתה את שמה מאוחר יותר לבתיה] היה בתיה-פייגא וועג (לבית טילוביץ) ודרך שם משפחה זה היה הקשר עם שמחה כץ.

בתיה היא הילדה בשמלה הלבנה היושבת בקדמת התמונה. שמחה כץ הוא הגבר הגבוה, עם המגבעת העומד במרכז התמונה למעלה.



בתיה נתנה עדות ב"יד ושם" באוגוסט 1997, בכתב ובווידאו. כך כתוב במבוא לעדותה: עדותה של אדלר בתיה, ילידת 1924, Niagova צ'כוסלובקיה על קורותיה במסתור בכפרים, בגטו Mateszalka ובמחנות התעללויות ביהודים; סיפוח האזור להונגריה ב-1939; גיוס היהודים לעבודה כפייה ב-1941; הכרזה על גירוש היהודים מהכפר; במחבוא אצל חברה נוצרייה; במסתור אצל קרובי משפחה שטרם גורשו בכפרים שונים באזור; חזרה ל- Niagova - גירוש יהודי הכפר לגטו Mateszalka ב-1944; החיים בגטו, כולל עבודה במכבסה של ז'נדרמים הונגרים; גירוש ל- Auschwitz-Birkenau; גירוש ל- Stutthof; גירוש ל- Marienburg; עבודת כפייה בחקלאות; חזרה ל- Stutthof; גירוש ל- Praust; עבודת כפייה בבניית בונקרים; ב'צעדת המוות' במשך חודש וחצי; קבלת סיוע מפולני; השחרור; אישפוז בבית חולים; מעבר ל- Warszawa; מעבר לצ'כוסלובקיה; עלייה לישראל 1949.

<https://collections.yadvashem.org/he/documents/3565223>

הקישור לעדותה הינו: **מתוך עדותה: "אני רק יכולה להגיד לך דבר אחד, על הגוייה הזאת, מריקה היו קוראים לה, הבחורה הזו שהצילה אותי..."**

*היא הייתה חברה שלך בבית הספר?

חברה שלי בבית ספר, בחיים, בבית, איפה שאת רוצה.

*את זוכרת אותה מגיל צעיר?

מגיל צעיר. גדלנו ביחד. היא הייתה יושבת רק אצלנו, ההורים שלה נפטרו כשהיא הייתה קטנה. הם היו הכי עשירים אצלנו בכפר, והם היו מחזיקים שבת, לא יום ראשון. אז היא רצתה להיות כמו היהודים, את מבינה? היא רצתה ללמוד ממני, אז היא הייתה כל הזמן אצלנו ואני אצלה. הייתה כל כך נאמנה לי, יותר מאשר יהודים. מריקה, הילדה הזאת, הבחורה הזאת - היא הייתה מכניסה לי בראש 'בואי יחד נברח. אני בורחת איתך, אנחנו נלך לפרטיזנים, ואני לא אתן שייקחו אותך'.

'...אני שמעתי שאולי היום באים לקחת אתכם, ואת אל תלכי הביתה, את תישארי פה בינתיים, ואני אראה, אם אני אשמע שקורה משהו עם ההורים שלך, אני באה תיכף להגיד לך. אבל לא בבית שלי' - היא אומרת - 'בואי אני אקח אותך לקצה...'. היה להם גן גדול, כך בקצה, 'אני אקח אותך שם לקצה, כי כולם יודעים שאת חברה שלי, ואם יקרה משהו, אז עוד יהיו לי גם כן צרות. אז בואי אני אקח אותך שם לגן. ואני אבוא כל פעם להגיד לך מה החדשות'. טוב, אני שמעתי בקולה והלכתי עד הסוף. ישבתי שם על האבן ובכיתי, ישבתי ובכיתי, בכיתי, עד שנרדמתי כנראה. כי לא שמעתי ולא ראיתי שום דבר יותר."

קישור לאתר "יד ושם": <https://collections.yadvashem.org/en/righteous/10203428>



Janos Minyó

הרשקוביץ הרמינה גיזלה – אוז'גורוד . ההצלה נעשתה ב- Homok

מרקוס הרשקוביץ היה הבעלים של חנות באונגוואר (כיום Uzhhorod), אזור בקרפטיה רותניה, שהועבר לשליטת הונגריה בשנת 1938. השלטון ההונגרי הביא עמו רדיפות מוגברת של היהודים וחקיקה אנטישמית, כולל הפקעת עסקים בבעלות יהודית. כדי למנוע את אובדן העסק שלו, חברו הטוב של מרקוס הרשקוביץ, Janos Minyó, רשם את עצמו כבעלים של החנות.

לאחר שהגרמנים כבשו את הונגריה ב-19 במרץ 1944, הם אספו את היהודים והכניסו אותם לגטאות - לפני שגירשו אותם למחנות ריכוז. באפריל, אחיו של מרקוס, בנימין, קיבל אישור מהמפקד שלו בפלוגות העבודה לקחת חופשה של כמה ימים כדי לבקר את אימו. כשהגיע הביתה, הוא מצא את אימו, הרמינה, ואת אחותו, גיזלה, בבית החרושת ללבנים באונגוואר, יחד עם אלפי יהודים נוספים, ממתינים לגירוש.

לילה אחד, מאוחר, בחסות החשיכה, הוא ליווה את אמו ואחותו, ברגל, מהגטו לכפר הסמוך **Homok***, שם התגורר יאנוש עם אשתו בחווה שלהם. יאנוש החביא את שתי הנשים בדיר החזירים, סיפק להן מזון וצרכים אחרים.

הן נשארו שם עד שהצבא האדום שחרר את האזור באוקטובר 1944. לאחר המלחמה עברו הנשים לארצות הברית, משם שלחה גיזלה (בהמשך - רוט) חבילות למשפחתו של יאנוש עד שנות ה-60.

ב-21 באוקטובר 2012 הכיר "יד ושם" ב- Janos Minyó כחסיד אומות העולם.



משפחת
הרשקוביץ
1923-1924

*העיירה
Homok נקראת
כיום
Cholmok
מחוז אוז'גורוד;
במפקד 1941
נמנו בה 65
יהודים.



הרמינה הרשקוביץ
1878-1966

גיזלה הרשקוביץ - רוט
5.11.1918-18.1.1992
התגוררה ב-Bronx, ניו יורק

מבדיקה של דפי עד, אותם תיעד
בשנת 2000 האח בנימין הרשקוביץ,
שהתגורר בניו יורק, עולה מידע
נוסף על בני המשפחה.
לבעלה של הרמינה קראו עמנואל-
מנחם. שם נעוריה של הרמינה היה
Korn.

מי היו ילדיהם הנוספים?
Melan Schatten, ילידת 1905,



נרצחה בקמיניץ פודולסק באוגוסט 1941 יחד בעלה, יוסף, ועם 4
בניהם: ארנו (11), מרדכי (9), טיבור (7), ילד בן 5;
Szeren Schwartz, ילידת 1907, תופרת, נשואה להרמן, נרצחה עם שני בניה בני 5 ו-3 באושוויץ;
מרקוס – יליד 1909 – שרד; נפטר בשנת 1991;
Aladar – יליד 1911 – שרד במחנה כפייה; נפטר באוגוסט 1973 בניו יורק;
Ludvik / Lajos, יליד 1914, סוחר, נרצח בשנת 1943 במחנה עבודה;
גיזלה – 1918 – ניצלה; נפטרה בשנת 1992;
בנימין – כנראה היה יליד 1921; נפטר ב-2008 בניו יורק.

<https://collections.yadvashem.org/en/righteous/6594278>

קישור לאתר "יד ושם":

אלכסנדר יוזף וחנה ובנותיהם: ז'וז'נה וורה – דרהובו

הצלת המשפחה התרחשה בדרהובו, אך המשפחה הייתה ממורבסקה אוסטרבה בסלובקיה.

Đulovec Ján [יליד 1889] ואשתו, Katarina [ילידת 1891], התגוררו בכפר Drahova, במחוז חוסט. הנדודים של משפחת אלכסנדר - יוזף וחנה ושתי בנותיהם, ז'וז'נה [Zuzana], בת 11, וורה, בת 6 החלו לאחר פרוץ המרד הלאומי הסלובקי בסוף אוגוסט 1944, כאשר מחנה העבודה Vyhne, בו בילו את שלוש השנים הקודמות, נכבש מחדש על ידי הפשיסטים הסלובקיים והגרמנים, שדיכאו את המרד.

לאחר נדודים ממושכים הם הגיעו מ-Moravská Ostrava ל-Drahová, ושם נקלטו על ידי משפחת Đulovec. מתוך ידיעה שהגרמנים ועוזריהם המקומיים סורקים את הכפרים בחיפוש אחר פרטיזנים ויהודים, רצו בני משפחת אלכסנדר לבנות מקלט ביער הסמוך. יאן עזר להם למצוא מקום מתאים, והוא ויוזף חפרו ובנו בור. לאחר שבילו עשרה ימים בבית Đulovec, עברו בני הזוג אלכסנדר לחפירה, שהייתה במרחק של כחצי שעה הליכה מהכפר.

בנוסף למשפחת Đulovec, גם כפריים אחרים סיפקו להם מזון. בני הזוג אלכסנדר, שהיו חסרי כל, גמלו למציליהם בסריגת סוודרים עבורם, פעילות שביצעו בעיקר חנה וז'וז'נה. יוזף הגיע בחסות החשיכה לקחת את האוכל שהכינו תושבי הכפר ולתת להם את הסוודרים המוכנים. הניצולים העריכו מאוד את העובדה שתושבי הכפר לא הודיעו לרשויות על נוכחותם. בפברואר 1945, לאחר ששהו בחפירה שבעה שבועות, שוחרר האזור לבסוף. משפחת אלכסנדר המשיכה להתארח בבית Đulovec עד לשחרורה של Moravská Ostrava, עיר הולדתם הקודמת. ב-11 בפברואר 2001, "יד ושם" הכיר ביאן ובקתרנה Đulovec כחסידי אומות העולם.

Zuzana Skácelová – יחד עם חסידת אומות העולם, קטרינה דולובץ





שמה של האחות הגדולה [בתמונה, עם אביה] לאחר נישואיה
היה Skácelov Zuzana.
שמה של ורה לאחר נישואיה היה Rolkov.



משפחת אלכסנדר: יוזף וחנה עם בנותיהם ז'וז'נה וורה

מתוך עדותה של ז'וז'נה: "פרטיזנים מצאו אותנו פעם בבונקר הזה. לפתע הם הופיעו בחלון כשמקלע מכוון לעברנו. הם נכנסו ושאלו מה אנחנו עושים שם. אז אמרנו שאנחנו יהודים ומתחבאים מהגרמנים. הזהירו אותנו להיות זהירים יותר. אבי בילה את שבעת השבועות האלה

בבונקר בחימום ובבישול, ואני ואימא שלי, הייתי בת אחת עשרה, דאגנו לאוכל כדי שאיכשהו נסתדר. אז, כשאבי שם דלק לתנור יום אחד, הוא דפק קצת יותר בדלת הברזל והפרטיזנים שמעו את זה, וכך הם מצאו אותנו. היה אחד סלובקי ואחד רוסי. עד סוף פברואר שוחררה מזרח סלובקיה, אז יכולנו לעזוב את הבונקר, אבל עדיין נשארנו בדרהובו לפני שהספקנו לחזור הביתה."

[Ukryt v bunkru u slovenské obce Drahotá](https://collections.yadvashem.org/en/righteous/4064955)

Zuzana Skácelová, לבית אלכסנדרובה, נולדה ב-1933 ב-Vítkovičích. היא באה ממשפחה יהודית. אביה נעצר ונכלא ב-1939 בגלל מוצאו, תחילה בפראג ואחר כך בסוסנוביץ, פולין. משנת 1940 ואילך התגוררה כל המשפחה במחנה עבודה בכפר Vyhne בסלובקיה. היא נשארה שם עד פרוץ המרד הלאומי הסלובקי, אז פורק המחנה. לאחר דיכוי המרד, נמלטו בני משפחת אלכסנדר מהצבא הגרמני להרי העפר הסלובקי, שם נעזרו בבני הזוג יאן וקתרין דולובץ' בכפר דרהובו. עד תום המלחמה הסתתרה המשפחה בבונקר יער שנבנה בחיפזון.

ז'וז'נה לא שכחה את מושיעיה ולימים פעלה לכך שישראל תעניק להם את התואר "חסידי אומות העולם". לאחר המלחמה נאלצה ז'וז'נה לעבור טיפול במשך מספר חודשים. היא סיימה את לימודיה באוניברסיטה בפראג, שם קיבלה תואר בפילולוגיה.

לאחר נישואיה, היא ובעלה עברו להתגורר ב-Havířov [עיירה בסלובקיה] ולימדו שפות זרות בבתי ספר תיכוניים. כיום היא בדימוס ועדיין מתגוררת ב-Havířov.

קישור לאתר "יד ושם": <https://collections.yadvashem.org/en/righteous/4064955>



10. ישראלים ילידי קרפטורוס: ר' ישכר דב (בריש) וייס (ורצקי / Vorota)

במסגרת חיפושים באינטרנט תחת הכותרת "ישראלים ילידי הונגריה" מצאתי מספר שמות, המתאימים לאזור קרפטורוס, שבתקופות מסוימות היה שייך לאוסטרו-הונגריה / הונגריה. אחד מהשמות הוא של ר' ישכר דב (בריש) וייס (ויס). אביא את המידע מתוך הערך בוויקיפדיה: "היה עסקן ציבור, פעיל "המזרחי" ומנכ"ל משרד הדתות הראשון. חי בין השנים כ"ב באב תרמ"ו, 23 באוגוסט 1886 – ב' בשבט ה'תשכ"ג, 27 בינואר 1963.

וייס נולד בעיירה אלשו-ורצקה (ורצקי) שליד מונקאץ' שבהונגריה (באוקראינה המודרנית) [כיום נקראת העיירה **Nyzhni Vorota**, בהונגרית: **Alsóverecse** והיא שייכת למחוז וולובץ]. [הרב היה] בנם של רבקה מרים, לבית רוזנברג, ושמואל צבי, בן הרב יצחק אייזיק וייס (אב"ד סבליאבה (סוואליווע) ובאחרית ימיו אב"ד במונקאץ', מחבר הספרים "בית יצחק" ו"דברי יצחק". השתייך לחסידות ספינקא, שמייסדה והאדמו"ר הראשון שלה, רבי יוסף מאיר וייס, היה בן דוד של אביו. התחנך בחדרים ובישיבות הונגריה.

היה הפעיל הציוני היחיד במשפחתו בת שלוש-עשרה הנפשות, ובזכות עלייתו לארץ, ניצל מן השואה. בתקופה שלפני מלחמת העולם הראשונה, שירת בצבא האוסטרו-הונגרי. היה פעיל לאומי לפני קום המדינה ופעיל ציבור לאחריה.

בשנת תרע"ב [1912] נדד לעיר סטניסלבוב [כיום: איוונו פרנקובסק] שבגליציה ונישא לרבקה-רחל, בת רבי יעקב שומר, השתקע בעיר וכיהן שם כראש הקהילה.

מגיל צעיר שאף וייס לעלות לארץ ישראל, והשתייך לתנועה הציונית. בשל התנגדות הוריו, נאלץ ללמוד עברית בחשאי, ולנדוד לסטניסלבוב. בהגיעו לשם, היה חסר אמצעים, ובלית ברירה השתמש בבית הכנסת כמחסה לילה. שם ביקש מהמתפללים שיעזרו לו במציאת שידוך, וכך הכיר את רבקה-רחל, ולאחר הסכמת אביה נישא לה. בחלוף השנים, כיהן שם כראש הקהילה והקים מוסדות חינוך עבריים.

וייס היה חבר בהנהלת הוועד הלאומי היהודי במערב אוקראינה, חבר המועצה הארצית של המזרחי בגליציה המזרחית וראש המזרחי בסטניסלבוב.

בשנת ה'תרפ"ה (1924/5) הוזמן לפתיחת האוניברסיטה העברית [בירושלים] ובאותה שנה קנה חלקת אדמה בארץ לחלק מיהודי סטניסלבוב. וייס ייצג את המזרחי בקונגרסים הציוניים ה-15, ה-20 וה-22.

בשנת ה'תרצ"ד (1933/4) עלה לארץ ישראל, לבד, בתור תייר, על מנת לטפל בנושא האדמות של יהודי סטניסלבוב, והחליט לא לעזוב את הארץ. שהה בארץ באופן לא חוקי עד שאשתו ובנותיו יכלו לעלות באופן חוקי. בנו ישראל, קיבל אישור עלייה בשל שיוכו לתנועת נוער ציונית. התגורר תחילה בתל אביב, ולאחר מכן בירושלים.

בשנותיה הראשונות של המדינה, כיהן וייס כמנכ"ל משרד הדתות הראשון, ולאחר מכן כיו"ר ועדת התלונות במשרד ראש הממשלה. כמו כן היה גזבר וחבר הנהלת מפעל התורה.

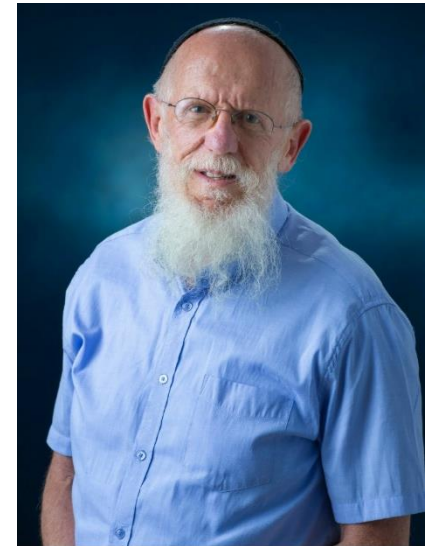
וייס חיבר ספר ליקוטי פירושים לפרשיות השבוע, שלאחר מותו הודפס על ידי משפחתו בשני חלקים (רק החלק הראשון יצא לאור בהוצאה מסחרית, בעריכת חתנו מאיר מדן). בנוסף, הוא פרסם מאמרים תורניים. וייס היה אב לשלושה: ישראל וייס, לאה מדן (אשתו של הבלשן העברי מאיר מדן ואמם של הרבנים ברוך ויעקב מדן) ובלה עמירם.

*ב-1 במאי 2022 נכתב בערוץ סרוגים: "במהלך השבת הלכה לעולמה הגברת בלה עמירם ז"ל. בלה, אישה גומלת חסדים, פתחה את דלתה לאסתר פולארד ע"ה בשנים בהן רבים לא היו מודעים למאבק למען שחרורו של יהונתן ואיפשרה לה להתגורר בביתה במשך כ-20 שנים (!). יהונתן פולארד ספד לה: 'בלה הייתה חלק בלתי נפרד מהמאבק להשיב אותי הביתה והייתה מקור של בלתי נדלה של אהבה לאסתר ע"ה ואלי. יותר מכל היא סימלה בעיני כל מה שפטריסטיא אמיתית מייצגת: אהבה לארץ, אהבת ה' ואהבת העם שלנו. היא הייתה, ותמיד תהיה, מקור השראה לכל מי שזכו להכיר אותה. אין לי ספק שאסתר ע"ה מקבלת את פניה בשער השמים".



11. משלנו: אלישע מדן (ורצקי / Vorota)

אך טבעי הוא שלאחר שהיכרנו את ר' ישכר דב (פריש) וייס – נכיר גם את הנין שלו, גיבור ישראל, אלישע מדן. אלישע הוא אחד משבעת ילדיו של הרב יעקב מדן, שהוא ראש ישיבת ההסדר הר עציון שבאלון שבות. [מאת Yeshivat-Har-Etzion]



יעקב הוא בנם של לאה [בתמונה] ומאיר מדן, שהיה חוקר השפה העברית וממתקני הנוסח של תנ"ך קורן. לאה היא, אם כן, סבתו של אלישע, והייתה בתו של ר' ישכר דב (פריש) וייס, שהוא הסבא-רבא של אלישע...

**המשטרה העניקה תעודת הוקרה
למתנדב אלישע מדן על מציאת
הנעדר בן ה - 70 מרחובות אשר
שכב בשדה פתוח במשך 3 לילות
דיווח וצילום - דוברות יחידת חילוץ עציון**

אבי בר | 19:25 08.01.19 | תגובות: 14



חנוך דאום - Hanoch Daum כתב בפייסבוק שלו ב- 11 בנובמבר 2023: "אלישע מדן, לוחם עז ואדם מיוחד ונדיר, בנו של הרב מדן, אדם נדיר ששירת בסדיר בסיירת צנחנים, נפצע קשה מאוד בקרבות בעזה וזקוק להרבה כוחות. עשיתי גוגל על שמו וכמובן שהתוצאה הראשונה קשורה לעוד אירוע גבורה. לבקשת אוהביו הרבים - נא התפללו בבקשה על אלישע יהודה בן רותי."

אל שמו של אלישע מדן התוודעתי בלוויה של יוסי הרשקוביץ הי"ד, בנו של חברנו, יעקב הרשקוביץ, שיבלח"א, ואשתו רוחמה. יוסי נפל לפני כשנתיים [כ"ו בחשון תשפ"ד, 10.11.2023] ובלווייה שנערכה בהר הרצל עדיין מהדהדת באוזניי בקשתם / תפילתם של בני משפחתו של יוסי, שביקשו, בדמעות, להתפלל לרפואתו ולהחלתתו של אלישע מדן, חברו הטוב של יוסי, לחיים ולנשק. יעקב הרשקוביץ, אביו של יוסי, סיפר שיוסי ואלישע היו חברי ילדות עוד מגיל 12, מתנועת "בני עקיבא", וגם שירתו יחד בצבא.

באירוע הקשה בו נפצע אלישע אנושות, נהרגו ארבעה מחבריו למילואים, ושישה נפצעו. אלישע נכנס לסדרת טיפולים ארוכה ב"שערי צדק", שכללה טיפול כירורגי, פלסטיקה, אורתופדיה ועוד. למרות הפציעה הקשה שעבר, התעקש אלישע לדבר ולחזק את עם ישראל, תוך שהוא קורא שוב ושוב, ומעל כל במה, לאחדות בעם. **אלישע איבד את שתי רגליו והיה פצוע אנוש.** במסע ארוך, קשה נפשית ופיזית, הוא עבר שיקום, שבעקבותיו הוא עומד והולך בעזרת פרוטזות משוכללות ועושה צעדים ראשונים.

ביום העצמאות השנה היה אלישע אחד ממדליקי המשואה השמינית, "משואת הריפוי והשיקום", יחד עם ירין אילוביץ' וג'ני סיבידיה. מתוך דבריו בטקס: "אני אלישע מדן, בנם של רותי והרב יעקב מדן, ונשוי למרים, האישה הגיבורה בעולם. משיא משואה זו לכבוד פצועי המלחמה, פצועי הגוף והנפש, שעוברים מסע ארוך וכואב של שיקום, ונחשבים לחזור לחיים, לשוב ולהיות חלק שווה ותורם במדינה שעבורה נלחמנו. לכבוד בני ובנות הזוג שלנו, המשפחות והחברים, שמעניקים לנו כוח להתגבר ולהמשיך. לכבוד הצוותים המסורים בבתי החולים ובמרפאות, ארגון נכי צה"ל ובתי הלוחם, וכל מי שמסייע לנו לצלוח את הדרך הארוכה הזאת. לכבוד קיבוץ כרמים, מקום שהוא גשר בין דתיים וחילוניים, אנשי שמאל וימין. לכבוד המסע המשותף של החברה הישראלית, שגם היא, כמונו, זקוקה לריפוי ושיקום, וגם היא, כמונו - תקום, תתמודד ותנצח. לכבוד ההבנה שאנחנו במסע הזה ביחד - ואסור, אסור שיפרידו בינינו".



אלישע הוא ממייסדי היישוב "אביגיל" בדרום הר חברון. הוא בן 46, נשוי למרים ולהם שישה ילדים.
[מתוך YouTube "שוים" נלחמים יחד]

יישר כוח, אלישע, גיבור ישראל!

כתבה: רותי פיקסלר.
לתגובות: 050-5643299
ruthfixler@walla.co.il
סייעה בתרגום לאנגלית:
גיטה ברקוביץ